ISSN 2669-0330 (online)
ĮŽVALGOS
2025 Nr. 2, p. 128-138

LAIKINAS SULAIKYMAS IKITEISMINĖJE PRAKTIKOJE: TEISINIAI IR PROCEDŪRINIAI IŠŠŪKIAI UŽTIKRINANT ASMENS TEISES

Evaldas Norkūnas, Algirdas Sirvydis
Utenos kolegija,
Maironio g. 7, Utena, Lietuva

Anotacija

Straipsnyje analizuojamas laikino sulaikymo taikymas Lietuvos baudžiamajame procese, akcentuojant šios procesinės prievartos priemonės poveikį žmogaus teisėms ir pabrėžiant būtinybę užtikrinti teisėtumo, proporcingumo bei būtinumo principų įgyvendinimą. Nagrinėjami ne tik naujausi LR Baudžiamojo proceso kodekso 140 str. pakeitimai, įsigalioję 2022 m., bet ir teisiniai bei praktiniai iššūkiai, kylantys sulaikymo pagrindų, trukmės, kontrolės ir apskundimo srityse. Tyrime taip pat remiamasi tarptautiniais dokumentais, įtvirtinančiais žmogaus teises bei užsienio autorių tyrimais, atskleidžiančiais bendras Europos valstybių problemas: sprendimų motyvavimo trūkumą, šališką rizikos vertinimą ir nepakankamą teisminę kontrolę. Straipsnyje keliama **mokslinė problema** – kokie teisiniai ir procedūriniai iššūkiai kyla užtikrinant asmens teises ikiteisminėje praktikoje taikant laikiną sulaikymą?

Šio straipsnio tikslas - atskleisti teisinius ir procedūrinius laikino sulaikymo iššūkius užtikrinant asmens teises Lietuvos baudžiamojo proceso praktikoje,

Tikslui pasiekti formuojami tyrimo uždaviniai:

1. Apžvelgti laikino sulaikymo įtvirtinimą LR teisės aktuose ir tarptautiniuose dokumentuose žmogaus teisių užtikrinimo aspektu.
2. Aptarti laikino sulaikymo skyrimo tvarkos ir trukmės ypatybes.
3. Išanalizuoti laikino sulaikymo teisėtumo ir pagrįstumo įvertinimo ypatumus, apskundimo tvarką ir taikymo pažeidimų vertinimą teismų praktikoje.

Tyrimo metodika: mokslinės literatūros, tarptautinių ir nacionalinių dokumentų, teisės aktų, teismų praktikos analizė, apibendrinimo metodas.

Reikšminiai žodžiai: Laikinas sulaikymas, Žmogaus teisės, Baudžiamasis procesas.

Įvadas

Laikinas sulaikymas laikomas viena griežčiausių procesinių priemonių, tiesiogiai ribojančių asmens laisvę, kuri gali būti taikoma tik esant būtinybei ir tik įstatyme nustatytais pagrindais. Lietuvos Respublikoje (toliau - LR) šios priemonės taikymas iki 2022 m. buvo kritikuojamas dėl neaiškaus teisinio reguliavimo, per plačių diskrecijos ribų ir piktnaudžiavimo rizikos, ypač kai asmenys sulaikomi praėjus laikui po nusikaltimo. Pasak Bikelio (2023), Lietuvoje ilgą laiką dominavo represinis baudžiamosios justicijos modelis, paveldėtas iš sovietinės sistemos, laikinas sulaikymas buvo laikomas įprasta praktika, o ne kraštutine priemone ir tik pastarąjį dešimtmetį stebimi pokyčiai, rodantys perėjimą prie labiau žmogaus teises atitinkančio požiūrio. Po LR Baudžiamojo proceso kodekso (toliau – BPK) 140 str. pakeitimų, įsigaliojusių 2022 m. spalio 1 d., siekiama griežčiau reglamentuoti sulaikymo sąlygas, užtikrinti proporcingumą, žmogaus teisių apsaugą bei aiškesnę teisėtumo kontrolę. Vis dėlto, praktikoje dar kyla iššūkių dėl šios priemonės pagrindimo, fiksavimo, terminų laikymosi ir teisminės kontrolės veiksmingumo (Panomariovas, Gušauskienė, 2022). LR Konstitucijos 20 str. įtvirtinta, kad asmens laisvė yra neliečiama ir niekas negali būti savavališkai sulaikytas (LR Konstitucija, 1992). Tačiau teisės doktrina pabrėžia, jog asmens teisės nėra absoliučios ir gali būti apribojamos, kai asmuo pats pažeidžia kitų asmenų teises ar visuomenės interesus (Vaišvila, 2000). Laikinas sulaikymas, kaip viena iš procesinių prievartos priemonių, yra skirtas užtikrinti baudžiamojo proceso tikslų pasiekimą, ypač kai kyla grėsmė

ikiteisminio tyrimo eigai (Goda, Kazlauskas, Kuconis, 2011). Vis dėlto, teisės aktai privalo aiškiai ir tiksliai reglamentuoti laikino sulaikymo sąlygas ir pagrindus, kad nebūtų pažeistas proporcingumo principas (Ancelis, Grigalovičienė, 2004). Problematika ypač išryškėja dėl laikino sulaikymo instituto reguliavimo nepakankamo aiškumo, kas praktikoje gali lemti nepagrįstus žmogaus teisių suvaržymus (Panomariovas, Gušauskienė, 2022). Dėl šios priežasties būtina analizuoti galiojantį teisinį reglamentavimą ir jo taikymo ypatumus ikiteisminių tyrimo įstaigų praktikoje.

Pastebėtina, jog mokslinėje literatūroje procesinių prievartos priemonių taikymo klausimai dažniausiai analizuojami iš teorinės pusės, nepakankamai dėmesio skiriant praktinio įgyvendinimo aspektams (Losis, 2010). Tai suponuoja būtinybę išsamiau analizuoti praktikoje pasitaikančius iššūkius bei jų priežastis. Tačiau teisinėje praktikoje vis dar kyla daug klausimų dėl: asmens laikino sulaikymo tikslų ir proporcingumo užtikrinimo, ypač tais atvejais, kai asmuo yra sulaikomas ne nusikalstamos veikos padarymo vietoje ar tuoj po jos padarymo (Panomariovas, Gušauskienė, 2022); kaip tinkamai pagrįsti laikino sulaikymo būtinumą ir teisiškai vertinti šio instituto taikymo pagrįstumą (Goda, Kazlauskas, Kuconis, 2011); tinkamo proporcingumo principo taikymo, užtikrinant, kad žmogaus teisės būtų ribojamos ne daugiau nei būtina siekiant teisėtų baudžiamojo proceso tikslų (Vaišvila, 2004) ir kad būtų tinkamai subalansuota asmeninė pareigūnų, valstybės atsakomybė už teisių pažeidimus (Bučiūnas, Gruodytė, Šalčius, 2017), ypač atsižvelgiant į itin reikšmingas laikino sulaikymo pasekmes žmogaus emocinei ir fizinei būklei (Goda, Kazlauskas, Kuconis, 2011). Šių klausimų sprendimas reikalauja aiškių teisinių standartų ir kriterijų, kurių pastaruoju metu trūksta Lietuvos baudžiamojo proceso teisinėje sistemoje.

Pastebėtina, kad nors pastaraisiais metais laikino sulaikymo teisinis reglamentavimas buvo orientuotas į asmens teisių apsaugos stiprinimą, tačiau praktikoje net ir po LR BPK 140 str. pakeitimo sugriežtintos šios procesinės prievartos priemonės taikymo sąlygos nesukėlė esminių pokyčių. Nors laikinas sulaikymas laikomas viena labiausiai žmogaus teises ribojančių priemonių, jis ir toliau taikomas plačiai – Lietuvoje kasmet sulaikoma apie 19 tūkst. įtariamųjų, iš kurių maždaug 2 tūkst. sulaikomi ne nusikalstamos veikos vietoje (LR Teisingumo ministerija, 2022).

Laikino sulaikymo, kaip procesinės prievartos priemonės, taikymo teisėtumo ir proporcingumo užtikrinimas, atsižvelgiant į žmogaus teisių apsaugos standartus, procedūrinių garantijų užtikrinimas, siekiant išvengti neteisėto laisvės atėmimo, pabrėžiant teisėjo vaidmenį, reikalavimą pagrįsti sulaikymą bei galimybę ginčyti sprendimą, nagrinėjamas ir užsienio autorių. Pavyzdžiui, Mancano (2021) aiškiai sieja laikiną sulaikymą su Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartijos (2016) (toliau – CFREU) 6 str., kuris garantuoja teisę į laisvę, ir siūlo plėsti chartijos taikymą tais atvejais, kai laikinas sulaikymas kyla dėl ES teisės taikymo (pvz., tarpvalstybinės ekstradicijos), nes chartijos apsauga šiose situacijose dažnai lieka „neaktyvuota“. Martufi & Peristeridou (2022) teigia, kad laikino sulaikymo sprendimai Europoje dažnai grindžiami praktine inercija ir intuicija, o ne įrodymais grįsta analize, todėl būtina kurti bendrus vertinimo kriterijus ir rizikos analizės metodikas. Morgenstern et. al. (2023) akcentuoja, kad laikinas sulaikymas turi būti taikomas tik kaip *ultima ratio* – kraštutinė priemonė, kai kiti būdai negali užtikrinti teisingumo proceso. Autoriai kritikuoja praktikas, kuriose laikinas sulaikymas taikomas per dažnai ar remiantis nepakankamais motyvais. Hammerschick (2023), analizuodamas laikino sulaikymo aspektus Austrijoje, pabrėžia prevencinį požiūrį į laikiną sulaikymą, kuris grindžiamas baudžiamojo proceso saugumo užtikrinimu, tačiau kritikuoja dėl dažnai formalizuoto pagrindimo ir nepakankamai išvystytų alternatyvų. Rogan (2024) pateikia Airiją, kaip vieną iš pavyzdžių, kur laikinas sulaikymas naudojamas gana retai, o stipri šios šalies teisinė kultūra veikia kaip apsauginis veiksnys prieš perteklinį sulaikymą. Găman (2023), nagrinėdama laikino sulaikymo reglamentavimą Rumunijoje, pabrėžia, kad esminis šiame kontekste yra proporcingumo principas – laisvė gali būti ribojama tik tiek, kiek būtina, ir tik kai kitos priemonės netinka. Autorė pabrėžia ir teismo vaidmenį – sulaikymas galimas tik su teisėjo leidimu, asmuo turi teisę apskųsti sprendimą ir gauti greitą atsakymą. Odagiu (2023) teigia, kad nors Moldovos teisinė bazė formaliai atitinka tarptautinius standartus, praktikoje laikinas sulaikymas taikomas sistemingai, neproporcingai ir dažnai be pakankamo pagrindo. Tai lemia žmogaus teisių pažeidimus, įskaitant savavališką laisvės apribojimą, nehumaniškas sulaikymo sąlygas, neveiksmingą kontrolės ir skundų nagrinėjimo mechanizmą. Dhami & van den Brink (2022) analizuoja, kaip skirtingose jurisdikcijose

(Jungtinėje Karalystėje ir Nyderlanduose) sprendžiama dėl laikino sulaikymo ir įvardija tokias pagrindines problemas, kaip motyvavimo trūkumas, subjektyvus rizikos vertinimas, per didelė teisėjų diskrecija, įrodymais nepagrįsta praktika ir laikino sulaikymo taikymas kaip norma, o ne išimtis.

Pateiktos įžvalgos sudaro prielaidas iškelti straipsnio mokslinę problemą: kokie teisiniai ir procedūriniai iššūkiai kyla užtikrinant asmens teises ikiteisminėje praktikoje taikant laikiną sulaikymą?

Straipsnio tyrimo objektas – laikino sulaikymo teisiniai ir procedūriniai iššūkiai užtikrinant asmens teises įkiteisminėje praktikoje.

Šio straipsnio tikslas – atskleisti teisinius ir procedūrinius laikino sulaikymo iššūkius užtikrinant asmens teises Lietuvos baudžiamojo proceso praktikoje.

Tikslui pasiekti formuojami tyrimo uždaviniai:

1. Apžvelgti laikino sulaikymo įtvirtinimą LR teisės aktuose ir tarptautiniuose dokumentuose žmogaus teisių užtikrinimo aspektu.
2. Aptarti laikino sulaikymo skyrimo tvarkos ir trukmės ypatybes.
3. Išanalizuoti laikino sulaikymo teisėtumo ir pagrįstumo įvertinimo ypatumus, apskundimo tvarką ir taikymo pažeidimų vertinimą teismų praktikoje.

Tyrimo metodika: tyrimas grindžiamas mokslinės literatūros, tarptautinių ir nacionalinių dokumentų, teisės aktų analizės, teismų praktikos analizės, apibendrinimo metodais. Mokslinės literatūros analizė atlikta grindžiant mokslinę problemą, straipsnio temos aktualumą; Tarptautinių ir nacionalinių dokumentų, teisės aktų analizė atlikta siekiant įvertinti laikino sulaikymo įtvirtinimą LR teisės aktuose ir tarptautiniuose dokumentuose žmogaus teisių užtikrinimo aspektu, išanalizuoti laikino sulaikymo skyrimo tvarkos, trukmės, teisėtumo ir pagrįstumo įvertinimo ypatumus; Teismų praktikos analizė atlikta siekiant išanalizuoti laikino sulaikymo taikymo pažeidimų vertinimą EŽTT, Lietuvos aukščiausiojo teismo ir kitų teismų praktikoje; Apibendrinimo metodas taikytas rengiant straipsnio išvadas.

1. Laikino sulaikymo įtvirtinimas LR teisės aktuose ir tarptautiniuose dokumentuose žmogaus teisių užtikrinimo aspektu

Laikino sulaikymo taikymą reglamentuoja nacionaliniai teisės aktai, įtvirtina tarptautiniai dokumentai žmogaus teisių apsaugos srityje. Pagrindiniai tarptautiniai dokumentai – EŽTK, TPPTP, Jungtinių Tautų Sulaikymo taisyklės (Nelsono Mandelos taisyklės, 1955), o LR teisės aktai – LR Konstitucija ir LR BPK. Šie dokumentai nustato aiškius teisėtumo, proporcingumo, būtinumo ir greitos teisminės kontrolės principus, kurių turi būti laikomasi sulaikant asmenį ikiteisminio proceso metu.

Pagal LR Konstitucijos 20 str. Asmens laisvė yra neliečiama, o savavališkas asmens sulaikymas ar suėmimas yra draudžiamas, išskyrus įstatymo numatytus atvejus ir tik motyvuotu teismo sprendimu. Todėl laikino sulaikymo, kaip procesinės prievartos priemonės, taikymas privalo būti griežtai reglamentuotas įstatyme ir atitikti konstitucinį teisėtumo, būtinybės ir proporcingumo principą. LR BPK 6 str. 2 dalyje nustatyta, kad „įstatymui ir teismui visi asmenys lygūs <…>“; 11 str. 1 dalyje įtvirtinta, jog „procesinės prievartos priemonės turi būti taikomos tik tais atvejais, kai be jų negalima pasiekti reikiamų proceso tikslų“; 11 str. 2 dalyje nustatyta, kad „taikant procesines prievartos priemones <…> draudžiama naudoti smurtą <…> ir atlikti žmogaus orumą žeminančius bei sveikatai kenkiančius veiksmus“.

EŽTK 5 str. užtikrina kiekvieno asmens laisvės ir neliečiamumo teisę, numatydamas, kad niekas negali būti neteisėtai ar savavališkai sulaikytas. Tačiau straipsnyje taip pat nustatyta, kokiais atvejais laisvės suvaržymas yra teisėtas, pvz., jei asmuo yra: sulaikytas siekiant užkirsti kelią nusikaltimui; teisėtai nuteistas teismo sprendimu; sulaikytas siekiant užtikrinti teisminį procesą. EŽTK pabrėžia, kad valstybės turi aiškiai ir išsamiai apibrėžti, kada asmuo gali būti sulaikomas, ir kad net teisėtas sulaikymas gali būti laikomas pažeidžiančiu 5 str., jei nėra būtinybės.

TPPTP (1966) 9 str. įtvirtinta, kad kiekvienam žmogui garantuojama teisė į laisvę ir asmens neliečiamumą, o savavališkas sulaikymas ar areštas yra draudžiamas. Asmens laisvė gali būti apribota tik įstatyme nustatytais pagrindais ir laikantis jame numatytos tvarkos.

Jei asmuo sulaikomas įtariant padarius nusikaltimą, jis privalo būti nedelsiant (angl. „promptly“) pristatytas teisėjui arba kitiems pareigūnams, turintiems teisę spręsti dėl laisvės suvaržymo. EŽTK praktikoje „promptly“ dažniausiai reiškia ne ilgiau kaip 48–72 val., priklausomai nuo bylos aplinkybių. Ilgesnis laikotarpis be teisminės peržiūros paprastai laikomas pažeidimu. Asmuo turi turėti veiksmingą galimybę ginčyti sulaikymo teisėtumą nepriklausomame teisme. Ši procedūra turi būti reali, greita ir nepriklausoma. Jei buvo nustatyta, kad 5 str. buvo pažeistas, sulaikytam asmeniui turi būti suteikta teisė į kompensaciją (The European Court of Human Rights, 2025).

Jungtinių Tautų Sulaikymo taisyklės, dar vadinamos Nelsono Mandelos taisyklėmis (United Nations Office on Drugs and Crime, 2016), netiesiogiai reglamentuoja laikino sulaikymo sąlygas, tačiau jose įtvirtinti esminiai principai, kurie taikomi visiems sulaikytiems asmenims, nepriklausomai nuo jų statuso – ar tai būtų teismo nuteistas asmuo, ar laikinai sulaikytas. 111 taisyklėje teigiama, kad „su nepasmerktais kaliniais turi būti elgiamasi taip, kad nebūtų pažeidžiama nekaltumo prezumpcija. Jie turi būti laikomi atskirai nuo nuteistų kalinių ir turi turėti teisę dėvėti savo drabužius bei naudotis visomis pagrįstomis laisvėmis“. Tai ypač svarbu taikant laikiną sulaikymą – net ir fiziškai apribojus laisvę, negalima taikyti režimo, prilygstančio bausmei.

2. Laikino sulaikymo skyrimo tvarkos ir trukmės ypatybės

Laikinas sulaikymas pagal Lietuvos baudžiamąjį procesą priskiriamas prie procesinių prievartos priemonių, reglamentuotų Baudžiamojo proceso kodekso (BPK) XII skyriuje. Remiantis LR BPK 104 str., laikinas sulaikymas taikomas, kai asmuo yra užkluptas nusikalstamos veikos padarymo metu ar iškart po jos padarymo. LR baudžiamojo proceso įstatyme įtvirtinta, jog maksimalus laikino sulaikymo terminas yra 48 val., kuris pradedamas skaičiuoti nuo faktinio asmens sulaikymo nusikalstamos veikos vietoje ar kitur.

Naujoji BPK 140 str. redakcija iš esmės pakeitė laikino sulaikymo skyrimo tvarką. Straipsnio 6 dalyje nustatyti konkretūs veiksmai, kuriuos privalo atlikti ikiteisminio tyrimo pareigūnas ar prokuroras, kuomet asmuo sulaikomas vadovaujantis kiekviena atitinkama BPK 140 str. įtvirtinta nuostata. Kitaip tariant, pagal BPK 140 str. 1 dalį taikomas laikinas sulaikymas gali būti tęsiamas tik tiek, kiek būtina asmens tapatybei nustatyti ir (ar) būtiniems proceso veiksmams atlikti, o šie veiksmai turi būti atliekami per kuo trumpesnį laiką. Tuo atveju, jei tokius veiksmus atlikus nebūna nustatyti suėmimo pagrindai bei sąlygos, asmuo privalo būti nedelsiant paleidžiamas. Priešingu atveju, jei BPK 140 str. 1 dalyje numatytu pagrindu po procesinių veiksmų atlikimo sulaikytam asmeniui atsiranda būtinybė skirti suėmimą, tuomet asmuo per ne ilgesnį kaip 48 val. terminą turi būti pristatytas ikiteisminio tyrimo teisėjui, kuris LR BPK nustatyta tvarka išsprendžia suėmimo skyrimo klausimą.

Kitu atveju, jei pagal LR BPK 140 str. 2 dalį sulaikomas jau įtariamuoju tapęs asmuo, laikinas sulaikymas gali trukti iki 24 val., o prokuroro sprendimu – iki maksimalios leistinos trukmės. Tokiu atveju asmuo per 48 val. turi būti pristatytas ikiteisminio tyrimo teisėjui suėmimo klausimui spręsti, išskyrus atvejus, kai paaiškėjus naujoms aplinkybėms išnyksta suėmimo pagrindai.

Reikia pažymėti, kad aukščiau minėtuose LR BPK 140 str. pakeitimuose buvo numatyti galimi ir išimtiniai atvejai, kuomet laikinai sulaikius asmenį ir su juo atlikus tam tikrus procesinius veiksmus gali paaiškėti, jog laikino sulaikymo metu išnyko LR BPK 122 str. įtvirtinti suėmimo skyrimo pagrindai ir sąlygos. Dėl šios priežasties nustatyta, kad tais atvejais, kai laikino sulaikymo metu paaiškėja naujos aplinkybės, paneigiančios LR BPK 122 str. numatytų suėmimo skyrimo pagrindų ir sąlygų buvimą ir kurios negalėjo būti žinomos priimant nutarimą skirti laikiną sulaikymą, tuomet laikinai sulaikytas asmuo neprivalo būti pristatomas ikiteisminio tyrimo teisėjui. Tačiau aptariamomis sąlygomis asmenys turėtų būti paleidžiami itin retais ir išimtinais atvejais, kadangi tokia praktika sąlygotų klaidingą nuomonę, jog prieš laikinai sulaikant asmenį, nebuvo objektyviai ir teisingai įvertinti sulaikymą grindžiantys pagrindai ir sąlygos. Dėl šių priežasčių LR BPK 140 str. pakeitimais buvo aiškiai atskirti laikino sulaikymo taikymo pagrindai ir tikslai, nustatytos

ikiteisminio tyrimo pareigūnų bei prokurorų veikimo ribos, taip siekiant užkirsti kelią praktikai, kai laikinas sulaikymas pagal LR BPK 140 str. 2 dalį taikomas ne siekiant realiai skirti suėmimą, o vien palengvinti būtinų procesinių veiksmų atlikimą neteisėtai suvaržant asmens laisvę.

Tuomet, kai asmuo yra laikinai sulaikytas ir pristatytas į ikiteisminio tyrimo įstaigą, surašytas laikino sulaikymo protokolas, apie jo sulaikymą yra pranešta kuruojančiam tyrimą prokurorui bei sulaikytojo artimiesiems, sulaikytasis turi būti apklaustas įtariamuoju ne vėliau kaip 24 valandas. Jeigu sulaikytasis prašo per apklausą užtikrinti gynėjo dalyvavimą, tokiu atveju apklausa turi būti atidėta kol atvyks gynėjas. Pastarasis yra kviečiamas ar paskiriamas LR BPK 50 ar 51 str. nustatyta tvarka. Kadangi parodymų davimas yra įtariamojo teisė, o ne pareiga, sulaikytasis gali atsisakyti tai daryti. Be to, sulaikytajam turi būti sudarytos sąlygos iki apklausos, be pašalinių asmenų dalyvavimo, susitikti su gynėju ir aptarti ikiteisminio tyrimo aplinkybes. Dažnai yra akcentuojama, kad praktikoje yra nereti atvejai, kuomet įtariamajam, neduodančiam parodymų, yra skiriama griežčiausia kardomoji priemonė – suėmimas, tačiau tokia praktika yra kritikuotina, nes nėra tinkamai apsaugojami įtariamojo interesai bei peržengiamos baudžiamojo proceso principų ribos. Be to, LR BPK 140 str. įpareigoja ikiteisminio tyrimo pareigūną arba prokurorą prieš apklausiant asmenį kaip įtariamąjį, atlikti LR BPK 187 str. numatytus veiksmus, t. y., pasirašytinai įteikti pranešimą apie įstatymo uždraustos veikos padarymą, kuriame nurodoma nusikalstama veika, kuria asmuo įtariamas, padarymo laikas, vieta bei kitos reikšmingos aplinkybės, taip pat taikytinas baudžiamasis įstatymas ir įtariamojo teisės, garantuojamos baudžiamojo proceso įstatymo: teisė į gynybą, teisė duoti parodymus, teisė pareikšti nušalinimą.

Aptarus LR BPK 140 str. įtvirtintus laikino sulaikymo tvarkos ir trukmės ypatumus, tikslinga akcentuoti, kad minėto straipsnio 11 dalimi buvo apibrėžti ir laikino sulaikymo pabaigos pagrindai t. y., sulaikytas asmuo nedelsiant turi būti paleidžiamas, jeigu: „ <…> nustatyta jo tapatybė ir atlikti būtini proceso veiksmai bei nėra suėmimo pagrindų, <…> ikiteisminio tyrimo teisėjas panaikina laikiną sulaikymą ir neskiriamas suėmimas, <…> panaikinamas sprendimas dėl laikino sulaikymo, arba <…> paaiškėja naujos aplinkybės, paneigiančios suėmimo pagrindų egzistavimą“ (LR BPK 140 str. 4 dalis).

Pažymėtina, kad BPK 140 str. 12 dalies 1 punkte numatyta galimybė nutraukti laikiną sulaikymą tik tais atvejais, kai asmuo sulaikomas BPK 140 str. 1 dalies pagrindu t. y., užkluptas darant nusikalstamą veiką ar tuoj po jos padarymo, tačiau nepasitvirtinus įtarimams dėl šios veikos padarymo. Anksčiau galiojęs teisinis reglamentavimas sudarė sąlygas piktnaudžiauti laikino sulaikymo taikymu pagal LR BPK 140 str. 2 dalį, kai sulaikymas buvo skiriamas prokuroro ar ikiteisminio tyrimo pareigūno nutarimu. Tai buvo siejama su jų diskrecija spręsti dėl suėmimo pagrindų nebuvimo ar suėmimo netikslingumo, nors tokia situacija prieštarauja pačiai laikino sulaikymo prielaidai, suponuojančiai, kad sulaikymo momentu minėtos sąlygos egzistavo. Tačiau praktikoje galimi išimtiniai avejai, kai laikino sulaikymo metu nustatomos anksčiau nežinotos aplinkybės, paneigiančios suėmimo pagrindus. Todėl LR BPK naujoje 140 str. 13 dalies 3 punkto redakcijoje įtvirtintas išimtinis BPK 140 str. 2 dalies taikomo laikino sulaikymo panaikinimo pagrindas, kuris nustatė papildomus laikino sulaikymo pabaigos pagrindus, kurie savaime pašalino baudžiamojo proceso įstatyme buvusius laikino sulaikymo pabaigos logikos trūkumus, sukūrė prielaidas taikymo piktnaudžiavimo mažinimui.

1 lentelė. Laikino sulaikymo teisinio reguliavimo struktūra pagal LR BPK
(*Šaltinis*: sudaryta autorių).

Analizės lygmuo		**Turinys**	**Teisinis pagrindas / akcentai**
1	Teisinė kategorija	Laikinas sulaikymas priskiriamas procesinėms prievartos priemonėms.	BPK XII skyrius
2	Taikymo prielaidos	Taikomas tik įstatyme aiškiai nustatytais atvejais.	BPK 140 str.,
3	Sulaikymo pagrindų tipai	a) Asmuo užkluptas darant nusikalstamą veiką ar tuoj po jos; b) Yra pakankamai duomenų manyti, kad asmuo padarė	BPK 140 str. 1 d. BPK 140 str. 2 d.

Analizės lygmuo		Turinys	Teisinis pagrindas / akcentai
		nusikalstamą veiką bei yra viena iš rizikų: gali pasislėpti, trukdyti procesui, tęsti nusikalstamą veiką;	
4	Sulaikymo tikslai	a) Tapatybės nustatymas ir būtini procesiniai veiksmai; b) Suėmimo skyrimo klausimo sprendimas.	a) BPK 140 str. 1 d., 2 d. b) BPK 140 str. 2 d., 122 str.
5	Trukmės ribojimas	Bendras maksimalus laikino sulaikymo terminas – 48 val. nuo faktinio sulaikymo.	BPK 140 str.
6	Diferencijuota trukmė	a) Pagal 1 d. – tik minimaliai būtinas laikas; b) Pagal 2 d. – iki 24 val., prokuroro nutarimu – iki 48 val.	BPK 140 str. 1 d., 2 d.
7	Procesinių veiksmų apimtis	Protokolo surašymas, pranešimas prokurorui ir artimiesiems, apklausa, pranešimas apie įtarimą.	BPK 140 str., 187 str., 188 str.
8	Asmens teisių garantijos	Teisė į gynėją, teisė tylėti, teisė pasirengti gynybai.	BPK 50, 51 str.
9.	Prokuroro kontrolė	Susipažinęs su laikino sulaikymo dokumentais, prokuroras privalo nedelsiant įvertinti šios procesinės priemonės teisėtumą ir pagrįstumą ir priimti sprendimą patvirtinti arba panaikini paskirtą asmens laikiną sulaikymą.	140 str. 4 d.
10	Teisminė kontrolė	Sulaikymas gali būti skundžiamas ikiteisminio tyrimo teisėjui, kuris per 24 val. nuo skundo gavimo momento privalo priimti nutartį.	BPK 140 str. 11 d.
11	Išimtiniai atvejai	Laikinas sulaikymas gali būti panaikintas neperduodant nagrinėti ikiteisminio tyrimo teisėjui, jei paaiškėja naujos aplinkybės.	BPK 140 str. 11–13 d.
12	Laikino sulaikymo pabaiga	Asmuo nedelsiant paleidžiamas, jei nėra suėmimo pagrindų ar panaikinamas sprendimas.	BPK 140 str.
13	Reformos kryptis	Aiškus pagrindų ir tikslų atribojimas, pareigūnų veikimo ribų nustatymas.	Nauja BPK 140 str. redakcija

Taigi, laikino sulaikymo taikymas ir procedūra yra gana išsamiai reglamentuoti LR BPK, o pagrindiniai šio instituto teisinio reguliavimo elementai sistemiškai apibendrinti 1 lentelėje. Laikui bėgant įvykę laikino sulaikymo teisinio reguliavimo pokyčiai sudarė prielaidas stiprinti asmens teisių ir laisvių apsaugą bei kartu užtikrinti efektyvesnį baudžiamojo proceso paskirties įgyvendinimą.

3. Laikino sulaikymo teisėtumo ir pagrįstumo įvertinimo ypatumai, apskundimo tvarka ir taikymo pažeidimai teismų praktikoje

Naujoji LR BPK 140 str. redakcija orientuota į EŽTK 5 str. įtvirtintos asmens teisės į laisvę apsaugos stiprinimą, numatant galimybę laikinai sulaikytam asmeniui ginčyti laikino sulaikymo teisėtumą ir pagrįstumą. Pasikeitus LR BPK nuo 2022 m. spalio 1 d., sulaikyto asmens skundą teisėjai privalo išspręsti per 20 valandų. Dėl šios priežasties LR BPK 140 str. pakeitime reglamentuota laikino sulaikymo apskundimo procedūra ir įtvirtintas laikino sulaikymo automatinis teisėtumo ir pagrįstumo kontrolės mechanizmas, kurio kontrolę vykdo prokuroras. Naujoji minėto LR BPK straipsnio redakcija įtvirtino privalomą sprendimų dėl laikino sulaikymo teisėtumo kontrolę, kurią vykdo prokuroras. Nustačius, kad laikinas sulaikymas pritaikytas nepagrįstai ar neteisėtai, prokuroras savo iniciatyva privalo jį panaikinti. Taip pat įtvirtinta ir kita alternatyva nutraukti neteisėtą sulaikymą t. y., minėti pakeitimai įtvirtino galimybę pačiam sulaikytam asmeniui nedelsiant kreiptis per prokurorą į ikiteisminio tyrimo teisėją dėl jo atžvilgiu taikytos procesinės prievartos priemonės – laikino sulaikymo – teisėtumo ir pagrįstumo klausimo nagrinėjimo, taip apginant savo teisę į laisvę pačiu laikino sulaikymo momentu, o ne po fakto, t. y., kai asmuo jau būna laisvėje.

LR BPK 140 str. 4 dalis įpareigoja per įmanomai trumpiausią laiką informuoti prokurorą apie kiekvieną ikiteisminio tyrimo pareigūno ar kito asmens sulaikytą asmenį, pateikiant dokumentus ar jų kopijas, kuriais pagrįstas laikinas sulaikymas. Šiuo pakeitimu įtvirtintos ir praplėstos prokuroro funkcijos t. y., prokurorui be kitų įstatyme numatytų funkcijų, pavesta vykdyti ir laikino sulaikymo teisėtumo bei pagrįstumo kontrolę. Tokiu būdu tikimasi, jog prokuroro vykdoma laikino sulaikymo teisėtumo ir pagrįstumo kontrolė sumažins nepagrįstų (neteisėtų) laikino sulaikymo atvejų, ypač atvejų, kuomet laikinas sulaikymas taikomas kaip perteklinė priemonė ikiteisminio tyrimo veiksmams atlikti, kaip pavyzdžiui iš įtariamojo išgauti tyrimui naudingus parodymus. Todėl prokuroras, susipažinęs su laikino sulaikymo dokumentais, privalo nedelsdamas įvertinti šios procesinės priemonės teisėtumą ir pagrįstumą. Atsižvelgęs į vertinimo rezultatus, prokuroras rezoliucija patvirtina laikiną sulaikymą arba, vadovaudamasis LR BPK 170 str. 3 dalimi, nutarimu jį panaikina (LR BPK 140 str. 4 dalis).

Be to, LR BPK 140 str. 11 dalis įtvirtino ir paties sulaikyto asmens teisę apskųsti laikiną sulaikymą, ir nurodė, jog „<…> asmens laikinas sulaikymas <…> gali būti skundžiamas ikiteisminio tyrimo teisėjui. Skundas paduodamas per ikiteisminio tyrimo pareigūną ar prokurorą <…>. Ikiteisminio tyrimo teisėjas privalo tokį skundą išnagrinėti rašytinio proceso tvarka per dvidešimt valandų nuo skundo gavimo momento <…>. Jeigu ikiteisminio tyrimo teisėjas patenkina skundą, sulaikytas asmuo nedelsiant paleidžiamas <…>. Ikiteisminio tyrimo teisėjo nutartis <…> yra galutinė ir neskundžiama“ (LR BPK 140 str. 11 dalis). Tačiau atkreiptinas dėmesys, jog kaip ir anksčiau galiojusioje LR BPK 140 str. redakcijoje, taip ir naujosios redakcijos LR BPK 140 str. 11 dalyje įtvirtinta teisė apskųsti, laikino sulaikymo teisėtumo ir pagrįstumo fakto apskundimo ribų nepakeitė, kadangi skundai dėl laikino sulaikymo įprastai negali būti nagrinėjami apygardos teisme LR BPK X dalies nustatyta tvarka, nes ikiteisminio tyrimo teisėjo nutartis dėl šių ikiteisminio tyrimo pareigūno ar prokuroro sprendimais taikytų priemonių yra galutinė ir neskundžiama.

Praktikoje teisėsaugos institucijos dažnai taiko procesines prievartos priemones, suvaržančias asmens laisvę. Pasak Šalčiaus (2013), procesinių prievartos priemonių taikymas neretai balansuoja ties riba tarp teisėto laisvių apribojimo ir žmogaus teisių pažeidimo, o praktikoje pareigūnai šią ribą kartais peržengia. Laikino sulaikymo atvejais dažnai nesilaikoma teisėtumo, proporcingumo ir tikslingumo principų, o nepaisant esminių šios priemonės taikymo reikalavimų, pažeidžiamas pats teisėtumo principas.

Teismų praktikos analizė rodo, kad taikant laikiną sulaikymą susiduriama su iššūkiais, pasitaiko pažeidimų. Todėl policijos pareigūnai, taikydami tokį sulaikymą, privalo įvertinti jo tinkamumą ir būtinumą bei užtikrinti, kad ši priemonė būtų taikoma laikantis įstatyme nustatytos tvarkos.

Kai kurie atvejai, dėl asmens laikino sulaikymo pasiekia ir Europos žmogaus teisių teismą (toliau – EŽTT). Šio teismo nagrinėtoje byloje „Jėčius prieš Lietuvą“ EŽTT nustatė, kad Lietuvos valdžios institucijos pažeidė EŽTK 5 str. 1 ir 4 dalis dėl neteisėto ir nepagrįsto pareiškėjo laikino sulaikymo be tinkamos teisminės peržiūros. Ši byla pabrėžė būtinybę užtikrinti, kad laikinas sulaikymas būtų taikomas tik laikantis įstatymų ir kad būtų suteikta galimybė greitai peržiūrėti sulaikymo teisėtumą teisme (The European Court of Human Rights, 2000).

Panašus sprendimas priimtas ir kitoje EŽTT byloje „Butkevičius prieš Lietuvą“. EŽTT nustatė, kad Lietuvos valdžios institucijos pažeidė EŽTK 5 str. 1 dalį dėl neteisėto pareiškėjo laikino sulaikymo be tinkamos teisminės peržiūros (The European Court of Human Rights, 2002).

Lietuvos teismuose nagrinėtos bylos dėl neteisėto laikino sulaikymo nėra dažnos ir pasižymi sprendimų įvairove. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2021 m. išnagrinėjo civilinę bylą dėl neturtinės žalos atlyginimo, kilusios dėl neteisėtų policijos veiksmų, kuriais ikiteisminio tyrimo pradėjimo metu buvo suvaržyta asmens laisvė (Lietuvos teismai, 2021). Nagrinėtoje byloje konfliktas kilo tuomet, kai ieškovas, siekdamas sudrausminti kamuolį spardžiusius paauglius, vieną iš jų trumpam atsivedė į savo butą, <...> tačiau, sužinojęs nepilnamečio amžių ir supratęs, kad administracinė atsakomybė jam negresia, jį paleido. <...> Vieno iš paauglių motinai iškvietus policiją ir pateikus pareiškimą dėl fizinio skausmo sukėlimo nepilnamečiui, atvykę policijos pareigūnai ieškovą pristatė į komisariatą, iš kurio, parašęs paaiškinimą, buvo paleistas. Ieškovas siekė neturtinės žalos atlyginimo, teigdamas, kad buvo sulaikytas neteisėtai, tačiau pirmosios ir apeliacinės instancijos teismai pripažino pareigūnų

veiksmus proporcingais. Kasacinis teismas pabrėžė, jog laisvės suvaržymas yra teisėtas tik laikantis BPK reikalavimų (įforminant protokolu ir esant konkretiems pagrindams), todėl nurodė, kad būtina vertinti, ar sulaikymas buvo tinkamai įformintas, būtinas ir proporcingas pagal bylos aplinkybes. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas konstatavo, kad bylą nagrinėję teismai netyrė visų bylai reikšmingų aplinkybių ir neatskleidė bylos esmės, todėl panaikino pirmosios ir apeliacinės instancijos teismų procesinius sprendimus bei perdavė bylą nagrinėti iš naujo pirmosios instancijos teismui.

Teismų praktikoje pasitaiko atvejų, kuomet nors ir teismas konstatuoja, jog buvo pažeistos laikino sulaikymo skyrimą reglamentuojančios teisės normos, tačiau tai nepakeičia sprendimo esmės. 2021 m. Lietuvos Aukščiausiasis teismas nagrinėjo Klaipėdos apylinkės teismo sprendimą, kuriame G. A. kasaciniu skundu dėl sprendimo panaikinimo vieną iš argumentų nurodė, „kad ikiteisminis tyrimas buvo pradėtas po procesinio veiksmo, nepagrįstai įvardyto kaip apžiūra, todėl neaišku, kokiu pagrindu, nepradėjus ikiteisminio tyrimo, buvo atlikti procesiniai veiksmai, laikinasis sulaikymas, nesurašytas jo protokolas. Policijos pareigūnai, veiksmo, įvardyto kaip „apžiūra“ pagrindu laikė G. A. sulaikę beveik valandą“ (Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, 2021). Teismas išnagrinėjęs pateiktus įrodymus, konstatavo, jog „darytina išvada, kad nors atliekant tyrimą nuo 2016 m. balandžio 7 d. 18 val. 55 min. iki 20 val. 50 min. buvo suvaržyta G. A. laisvė ir buvo pažeisti BPK 140 str. 5 dalyje įtvirtinti reikalavimai, šie pažeidimai neturi reikšmės byloje priimtų teismų nuosprendžių teisėtumui“ (Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, 2021).

Aptartas atvejis leidžia daryti išvadą, kad sulaikymo neįforminimas vertintinas kaip reikšmingas žmogaus teisių pažeidimas. Policijos pareigūnų veiksmai, kai asmuo kelias valandas laikomas ikiteisminio tyrimo įstaigoje neįforminant jokių procesinių veiksmų, gali būti laikomi siekiu daryti psichologinį spaudimą ir gauti tyrimui reikšmingą informaciją. Tačiau padaryti proceso veiksmų, atliktų prieš pradedant ikiteisminį tyrimą, fiksavimo pažeidimai nesukliudė pirmosios instancijos teismui priimti teisingą nuosprendį, kuriame minėti pažeidimai nebuvo pripažintini esminiais LR BPK pažeidimais, dėl kurių nuosprendis turėtų būti naikinamas arba keičiamas.

Teismų praktika rodo, kad išimtinais atvejais net ir turint informacijos, suteikiančios pagrindą įtarti, kad buvo padaryta nusikalstama veika, teismas gali konstatuoti, jog laikinas sulaikymas ikiteisminiame tyrime buvo taikomas visiškai nepagrįstai. 2022 m. Vilniaus apygardos teismo Civilinių bylų skyrius nagrinėjo pirmosios instancijos teismo sprendimą dėl patirtos žalos dydžio, kuriame teismas konstatavo, jog Vilniaus RPK pareigūnai gavo/nustatė netikslią informaciją apie įvykyje galimai dalyvavusius asmenis, jos nepatikrino ir dėl grubios pareigūnų klaidos ieškovas buvo nepagrįstai sulaikytas daugiau nei 24 valandas. Ieškovui buvo pareikšti įtarimai padarius nusikalstamą veiką, kurios jis iš tiesų nepadarė. Ieškovo 2021-05-14 sulaikymas buvo pripažintas neteisėtu, o nutarimas dėl laikino sulaikymo – panaikintas, konstatavus, kad nebuvo jokio pagrindo manyti ar net minimaliai įtarti, kad ieškovas gali slapstytis nuo ikiteisminio tyrimo pareigūnų prokuroro ar teismo, trukdyti procesui ar daryti naujas nusikaltimas veikas; nustatyta, kad nebuvo būtinybės suvaržyti ieškovo laisvės siekiant LR BPK 119 str. numatytų tikslų, nes reikalingus procesinius veiksmus buvo galima atlikti ir nesulaikant asmens (Vilniaus apygardos teismas, 2022). Pareigūnei buvo taikyta tarnybinė atsakomybė, konstatavus, kad ji, vykdydama pareigas, pažeidė baudžiamojo proceso principus, neįgyvendino ikiteisminio tyrimo tikslų ir nesilaikė baudžiamąjį procesą reglamentuojančių teisės aktų nuostatų.

Apibendrinant galima teigti, kad visais atvejais taikyti baudžiamajame įstatyme numatytą procesinę prievartos priemonę – laikiną sulaikymą, galima tik tuomet, kuomet yra konkretus pagrindas manyti, kad nustatytas būtent tas asmuo, kuris įtariamas padaręs nusikalstamą veiką ir jam yra sąlygos ir pagrindas taikyti LT BPK 140 str. nurodytus laikino sulaikymo pagrindus. Teismų praktikos analizė rodo, jog padarius grubius baudžiamojo proceso įstatymo pažeidimus laikinai sulaikant asmenis pareigūnams gali būti pradedama drausminė teisena.

Išvados

1. Tarptautiniuose dokumentuose, LR teisės aktuose yra įtvirtinti arba aptarti laikino sulaikymo teisėtumo, proporcingumo, žmogaus teisių apsaugos principų pagrindai. Tai leidžia teigti, kad reguliavimo lygmenyje sukurtos esminės prielaidos laikino sulaikymo procese užtikrinti asmens teises.
2. Laikino sulaikymo taikymas, procedūra, terminai, reglamentuoti LR BPK, atriboja laikino sulaikymo skyrimo pagrindus bei tikslus, nustato aiškias ikiteisminio tyrimo pareigūnų bei prokurorų veikimo ribas atsižvelgiant į aplinkybes, kuomet asmuo užklumpamas nusikalstamos veikos padarymo metu, iškart po jos padarymo ar anksčiau procese tapęs įtariamuoju. Tai sąlygoja objektyvesnį procesą ir veiksmingesnį laikinai sulaikytų asmenų teisių užtikrinimą.
3. LR BPK 140 str. pakeitimai, įsigalioję 2022 m. spalio 1 d., iš esmės sustiprino laikino sulaikymo pagrįstumo ir teisėtumo kontrolę, įtvirtino aiškesnę procedūrą, galimybę skųsti sulaikymą ir prokuroro pareigą vykdyti vertinimą, sukūrė aplinką veiksmingesniam laikinai sulaikomų asmenų teisių užtikrinimui. Tačiau šių pakeitimų praktinis poveikis kol kas gana ribotas: šalyje kasmet laikinai sulaikomas gana didelis įtariamųjų skaičius, fiksuojami laikino sulaikymo pažeidimai.
4. Teismų praktikos analizė rodo, kad taikant laikiną sulaikymą neretai susiduriama su praktinėmis skyrimo ir taikymo problemomis ir iššūkiais, sudarančiais prielaidas pažeisti asmenų teises. Dažniausiai pasitaikantys laikino sulaikymo pažeidimai – procesinių dokumentų nepildymas (nebuvimas), nors asmens laisvės suvaržomos, su asmeniu atliekami procesiniai veiksmai; netinkamai ir neaiškiai nurodomi sulaikymo pagrindai ir sąlygos; asmenys sulaikomi nesant sulaikymo teisinių pagrindų. Tai rodo, kad skiriant ir taikant laikiną sulaikymą ikiteisminiame procese pareigūnai privalo atsakingai įvertinti aplinkybes ir sprendimus priimti vadovaujantis LR BPK 140 str. įtvirtintomis laikino sulaikymo nuostatomis.

Literatūros sąrašas

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija, Valstybės žinios, 1992, Nr. 33–1014. Prieiga per internetą: < https://www.lrs.lt/home/Konstitucija/Konstitucija.htm>
2. Lietuvos Respublikos Baudžiamojo proceso kodeksas (2002) [LR BPK]. Valstybės žinios, Nr. 37-1341 (Suvestinė redakcija nuo 2025-02-01 iki 2025-12-23). Prieiga per internetą: < https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.EC588C321777/rkqEipXxva>
3. Ancelis, P., Grigalovičienė, D. (2004). Ikiteisminis tyrimas po naujos redakcijos teisinės sistemos reformos metmenų patvirtinimo. Jurisprudencija, 63 (55), 46-61. https://ojs.mruni.eu/ojs/jurisprudence/article/view/3139
4. Bikelis, S. (2023). Pre-trial detention in Lithuania: transition in legal culture and pre-trial detention trends. In book: European Perspectives on Pre-Trial Detention, 122-141. https://www.researchgate.net/publication/372665579_Pre-trial_detention_in_Lithuania_transition_in_legal_culture_and_pre-trial_detention_trends
5. Dhami, M. K., van den Brink, Y.N. (2022). A Multi-disciplinary and Comparative Approach to Evaluating Pre-trial Detention Decisions: Towards Evidence-Based Reform. *Eur J Crim Policy Res,* 28, 381–395. https://doi.org/10.1007/s10610-022-09510-0
6. Găman, T. (2023). Pre-trial detention. Motion for pre-trial detention, https://eximiajournal.com/index.php/eximia/article/view/318
7. Goda, G., Kazlauskas, M., Kuconis, P. (2011). Baudžiamojo proceso teisė. Vadovėlis, 2-oji pataisyta ir papildyta laida. Valstybės įmonė Registrų centras.
8. Kovalenkovienė, N. (2024). Laikinas sulaikymas kaip procesinė prievartos priemonė. Mokslo taikomieji tyrimai Lietuvos kolegijose, 20 (1), 115-121. https://doi.org/10.59476/mtt.v1i20.653
9. Lietuvos Respublikos teisingumo ministerija (2022). Seimas pritarė naujai laikinojo sulaikymo tvarkai. Prieiga per internetą: https://www.infolex.lt/landing/?act=news&Tema=1&Str=99728#
10. Losis, E. (2010). Procesinės prievartos priemonės baudžiamajame procese [Daktaro disertacija, Mykolo Romerio universitetas]. https://talpykla.elaba.lt/elaba-fedora/objects/elaba:1814517/datastreams/MAIN/content

11. Mancano, L. (2021). The use of the charter and pre-trial detention in EU Law: Constraints and possibilities for better protection of the Right to Liberty. *European Papers*, vol. 6 (1), 125-139. https://doi.org/10.15166/2499-8249/457
12. Martufi, A., Peristeridou, C. (2022). Towards an Evidence-Based Approach to Pre-trial Detention in Europe. *Eur J Crim Policy Res*, 28, 357–365. https://doi.org/10.1007/s10610-022-09526-6
13. Morgenstern, Ch., Hammerschick, W., Rogan, M. (2023). European Perspectives on Pre-Trial Detention. A Means of Last Resort? 1st Edition. https://doi.org/10.4324/9781003159254
14. Odagiu, V. (2023). Security of a Person in Pre-Trial Detention as a Human Rights Condition in the Republic of Moldova.
15. Panomariovas, A., Gušauskienė, M. (2022). Laikino sulaikymo reglamentavimo pokyčiai. Lietuvos teisė 2022. Esminiai pokyčiai, 71-90 https://cris.mruni.eu/server/api/core/bitstreams/8ff4e89a-754e-4a44-82ae-e48034503c4c/content
16. Šalčius, M. (2013). Procesinių prievartos priemonių taikymo pažeidimas ir pareiga atlyginti žalą. *Visuomenės saugumas ir viešoji tvarka,* 10, 238-249. https://ojs.mruni.eu/ojs/vsvt/article/view/5912/5034
17. Vaišvila, A. (2004). Teisės teorija. Justitia.
18. European Convention on Human Rights (1950). https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/convention_ENG
19. The International Covenant on Civil and Political Rights, https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/international-covenant-civil-and-political-rights
20. Charter of Fundamental Rights of The European Union (2016). https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A12016P%2FTXT
21. Tarptautinis pilietinių ir politinių teisių paktas (1966). https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.174848
22. The United Nations Standard Minimum Rules for the Treatment of Prisoners (the Nelson Mandela Rules) (1955). https://www.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/Nelson_Mandela_Rules-E-ebook.pdf
23. The European Court of Human Rights (Third Section, 2000). Case of Jėčius v. Lithuania. Prieiga per internetą: https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-58781%22]}
24. The European Court of Human Rights (Second Section, 2002). Case of Butkevičius v. Lithuania. Prieiga per internetą: https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-60344%22]}
25. Lietuvos teismai (2021). Teismų pranešimai spaudai. Išnagrinėta byla dėl asmens trumpalaikio laisvės suvaržymo ikiteisminio tyrimo pradėjimo metu. Prieiga per internetą: https://www.teismai.lt/lt/isnagrineta-byla-del-asmens-trumpalaikio-laisves-suvarzymo-ikiteisminio-tyrimo-pradejimo-metu/9416
26. https://www.temidy.lt/byla/812ca5e7-5e18-440d-bf42-215c60e0b468
27. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2021 m. spalio 19 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-137-689/2021. Prieiga per internetą: https://www.temidy.lt/byla/812ca5e7-5e18-440d-bf42-215c60e0b468
28. Vilniaus apygardos teismo 2022 m. balandžio 19 d. Nutartis civilinėje byloje Nr. e2A-764-803/2022. Prieiga per internetą: https://www.temidy.lt/byla/dbf81784-f78e-4eef-8b57-8e2992654dff
29. Lietuvos Respublikos Baudžiamojo proceso kodekso 140 straipsnio pakeitimo įstatymas, 2022 m. birželio 30 d. Nr. XIV-1359. Prieiga per internetą: https://www.e-tar.lt/portal/fr/legalAct/ded62c22034811edb32c9f9d8ba206f8
30. The European Court of Human Rights (2025). Guide on Article 5 of the European Convention on Human Rights. Prieiga per internetą: https://ks.echr.coe.int/documents/d/echr-ks/guide_art_5_eng
31. United Nations Office on Drugs and Crime. (2016). The United Nations Standard Minimum Rules for the Treatment of Prisoners (The Nelson Mandela Rules). Prieiga per internetą: https://www.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/Nelson_Mandela_Rules-E-ebook.pdf

TEMPORARY DETENTION IN THE PRE-TRIAL PRACTICE: LEGAL AND PROCEDURAL CHALLENGES IN ENSURING INDIVIDUAL RIGHTS

Evaldas Norkūnas, Algirdas Sirvydis
Utenos kolegija Higher Education Institution,
Maironis str. 7, Utena, Lithuania

Summary

The article analyzes the application of temporary detention in Lithuanian criminal proceedings, emphasizing the impact of this procedural coercive measure on human rights and stressing the need to ensure the implementation of the principles of legality, proportionality, and necessity. It examines not only the latest amendments to Article 140 of the Criminal Procedure Code of the Republic of Lithuania, which came into force in 2022, but also the legal and practical challenges arising in the areas of grounds for detention, duration, control, and appeal. The study also draws on international documents enshrining human rights and research by foreign authors revealing common problems in European countries: lack of reasoning in decisions, biased risk assessment, and insufficient judicial control. The article raises a scientific problem: What legal and procedural challenges arise in ensuring individual rights in pre-trial practice when applying temporary detention?

The aim of this article is to reveal the legal and procedural challenges of temporary detention in ensuring individual rights in Lithuanian criminal procedure practice.

To achieve this aim, the following research tasks are set:

1. To review the establishment of temporary detention in Lithuanian legislation and international documents from the perspective of ensuring human rights.
2. To discuss the characteristics of the procedure and duration of temporary detention.
3. To analyze the specifics of assessing the legality and validity of temporary detention, the appeal procedure for appealing it and the assessment of violations in court practice.

Research methodology: analysis of scientific literature, international and national documents, legal acts, and court practice, summarization method.

Main Conclusions.

The amendments to Article 140 of the Code of Criminal Procedure of the Republic of Lithuania, which entered into force on October 1, 2022, have substantially strengthened oversight of the validity and legality of pretrial detention, established a clearer procedure, the possibility to appeal detention, and the prosecutor's duty to conduct an assessment, and created an environment for more effective protection of the rights of persons in pretrial detention. However, the practical impact of these changes has so far been rather limited; the number of suspects placed in pretrial detention in the country remains largely unchanged year after year, and violations of pretrial detention procedures are still being recorded. This situation requires a more in-depth analysis and assessment.

An analysis of judicial practice shows that the application of pretrial detention often involves practical problems and challenges in its imposition and implementation, which create conditions for the violation of individuals' rights. The most common violations of pretrial detention include: failure to complete (or absence of) procedural documents, even though the person's freedom is restricted and procedural actions are being carried out against them; grounds and conditions for detention are stated improperly and unclearly; individuals are detained without legal grounds for detention. This indicates that when ordering and applying pretrial detention during the pretrial proceedings, officials must responsibly assess the circumstances and make decisions in accordance with the provisions on pretrial detention established in Article 140 of the Code of Criminal Procedure of the Republic of Lithuania.

Key words: Temporary Detention, Human Rights, Criminal Procedure.